

Mit üzen nekünk a kiskundorozsmai véres kántorválasztás?

Hamarosan 135 éve annak, hogy egy felmenő katolikus hitérzékének és a hívek tevékeny liturgikus részvételének teljes tudatában elhatározta, hogy megöli a kántort. Hazánk egyházzenei zavargásaira emlékezünk.

Masir Bence Alexander (Budapest) nyelvész, irodalmár, középiskolai angol-tanár, az ELTE BTK Vallástudományi Doktori Program hallgatója és az MTA–ELTE Liturgiátörténeti Kutatócsoport tudományos segédmunkatársa.

A történet megértéséhez érdemes emlékezetünkbe idézni, hogy a XX. század második feléig Magyarországon gyakori volt, hogy egy plébánia közössége, a hely előkelő polgárai vagy az esperes által kijelölt megbízottak döntöttek a kántor kinevezéséről, általában megfelelő templomi és templomon kívüli meghallgatások után. Jóllehet feladata elsődlegesen liturgikus természetű volt, mint ahogy a titulus neve mutatja, sok helyütt iskolai tanító és befolyásos közösség-szervező, egyfajta legkisebb közjogi méltóság, a laikus közösség elöljárója és példaképe volt a kántor. A megbecsültség és versenyképes fizetés mellé gyakran szolgálati lakás is járt, mint Pásztón, ahol 1968-ig egy XV. századi, gótikus kisház kulcsát adták a magiszter kezébe, aki a latin szó mindkét jelentése szerinti *scholát* – a templomi énekkart és az általános iskolát is – vezette. Egy helyi földesúr, Pásztói Jakab még egy lovat is hagyott a kántornak 1428-ban. Ígéretes, befolyásos és zsíros foglalkozás volt évszázadokon át az egyházzene, így a pozíció elnyeréséhez nyílt pályázatra volt szükség.

Mi történt 1891-ben? A Szent Benedek-rendi Vaszary Kolost kinevezik esztergomi érsekké, már nagyban épül a Millennium összes nagy nevezetessége, Ybl Miklós halála ellenére halad a Szent István-bazilika, akkor ugyan még Szent Lipót osztrák hitvalló neve és védelme alatt. Emellett alakul a Földalatti Vasút és vele az Andrássy út. A parlament ez évben elfogadja a gyári munkások vasárnapi munkaszünetét. A világban – XIII. Leó pápa kiadja a *Rerum novarum*-enciklikát, megszületik Edith Stein, azaz Keresztes Szent Terézia Benedikta és Szergej Prokofjev, megjelenik a Sherlock Holmes első része; Jókai Mór, Verlaine, Rimbaud és Oscar Wilde javában publikálnak és a Victorinox elkezd gyártani a svájci bicskát.

Mindeközben Kiskundorozsmán megüresedik a kántori pozíció, és a választások okozta népfölkelést végül csak erőszakkal tudják leverni. A *Szegedi Hiradó* napilap jellemző, kunokat lesajnáló rasszizmussal hetekig cikkezett az esetről és az azt követő bírósági tárgyalásról – a vádlottak padján Masir Vince ösömmel –, majd még évekig emlegette a hírhedt eseményt. Mivel a pert is végigkövették és szemlézték, megkísérelhetjük rekonstruálni az eseményeket.

A pár ezer fős település tizenhat jelentkező közül választhatott, ami talán a történet második legmeglepőbb részlete. Régen egy-egy kisebb település kántori pozíciójára is tucatnyi jelentkező akadt. A két befutó Rigó József és Almásy László voltak. A kántorválasztás előnapján a hívek „együtt voltak az anyaszentegyházban, ahol a kántorok próbaéneklése volt.” Rigó mellett döntöttek, de elterjedt a híre, hogy a helyi urak, Czékus Andor bírósági és a befolyásos nagygazdák Almásyt akarják. Kétezer fő tódult össze az utcákon a hivatal előtt, hogy akaratát érvényesítse.

A problémát tetézte, hogy azt sem lehetett tudni, pontosan ki is illetékes kántort választani. Mint oly sokszor az egyházi működésben, két jellegzetes probléma itt is megjelent. Az egyik a nagy horderejű, ám ritka események általános szervezetlensége. Még az évente visszatérő karácsonyi vagy nagyheti készülődések során is ismert probléma, hogy ferde a karácsonyfa talpa, eltört a kereplő vagy nagyon szakadt az egyik lepel, de ez évről évre újdonságként hat, az események alatt kínos teher, majd mindenki elfelejtkezik róla, csak azért, hogy jövőre az ünnep előtt újra megállapítsák, ismét elmaradt a szükséges dolgok rendezése. Kántorválasztás is csak ritkán volt, általában tisztázatlan körülmények között. Szinte láthatjuk magunk előtt a templom intézőit, ahogy fejüket vakargatva kérdezik egymástól: „Mi is volt ennek a módja a múltkor?” Volt, hogy azért érvénytelenítették a szavazást, mert nem volt ott az esperes, volt, hogy egy püspöki tanácsnok jelenlétére is szükség volt. Volt, hogy a nép közfelkiáltással választotta a kántort, volt, hogy egy kijelölt bizottság. Az egyik vádlott, Komáromy Ede így nyilatkozott: „Dorosmán az a kérdés, kinek van joga kántort választani, még máig sincs eldöntve, mert egyszer ilyen, másszor meg amolyan választásra jogosultak választottak.” A ma is annyira ismerős gyakorlatlanság és az átláthatatlan eljárásrend nagyban felelős lehet azért, hogy később a vérontásig fajult a helyzet.

A másik probléma a jóakarat: a nép kívánsága és a helyi urak érdekének keresztüztüében találta magát a plébános, aki a templomot csak a kiváltságos réteg támogatásából tudta fönntartani, de a hívek túlnyomó része mégis a szegényebb rétegből érkezett, és többségként jogos igényt formált a liturgikus élet alakítására. A nép a templomban Rigó kántorjelöltet heves éljenzéssel

kezdte ünnepelni, melyre válaszul a plébános „határozottan csöndet kért és azt mondta, hogy menjenek holnap a községházára s ott megmondhatják, hogy melyik kántor tetszik.” Kazaly Imre atya ekkor már elmúlt negyven, doktori diplomával, ceremonáriusi múlttal, egyházi jogi publikációkkal és húszéves lelkipásztori tapasztalattal, de a feszültség akkora volt, hogy úgy döntött, kihátrál. Mindenkinek jót akart, így nem szavazott a kántorválasztáson. A döntést egyszerűen átadta a falu vagyonos, befolyásos elitjének, akik így egyházi ütköző nélkül közvetlen szembenállásba kerültek a népi többséggel.

Az egyik szemtanú szerint a falu központjában a tömegből kiáltás hallatszott: „Czékus bíró véréből iszunk, ha nem Rigó lesz a kántor!” Az egyre növekvő tömeg először csak hangjával próbált érvényt szerezni akarátának, majd amikor ez hatástalannak bizonyult, betörték a tanácssterembe, a bútorokat az utcára hajigálták, és egyre többen a szolgabíró és a falu urainak felelősségre vonását követelték – akár akkor és ott, a megfelelő erőszakkal együtt. A lázongó nép egy része a piactéren is törni-zúzni kezdett. Erre a bíró Szegedről erősítést kért, ami hamarosan meg is érkezett. A 36. huszárezred egy szakasza Perczel főhadnagy vezetésével harminc szuronyos csendőrrel és nyolcvan méntelepi katonával vonult be, akik erőszakkal – szuronyokkal, kardokkal, majd végül sortűzzel – oszlatták szét a tömeget. Sokan megsebesültek, Bozsák Betti és Kocsis János életveszélyes kardcsapást szenvedett, de halálesetre végül nem került sor. Az alispáni hivatal további katonákat vezényelt ki, hogy az eset után a rendet fenntartsa. Amikor újra csend honolt az utcákon a nép szétkergetését követően, a nagy tanácssteremben megtartották a választást. A több ezer lelkes település liturgikus életéről Czékus szolgabíró huszonegy embere rendelkezett. Almásy László lett a kántor.

Az incidens utóhangjaként a helyi asszonyok vették kezükbe az irányítást. A Rigó-párti Bende Józsefné rávette „a szent asszonyokat, hogy vonuljanak ki a templomból, mikor Almásy kántor uram fog énekelni. Meg is tették, és pedig nagy zajjal. Vallás elleni vétségért állították tehát a szegedi királyi törvényszék elé Bendénét, de nem igazoltatván be ellene a vád, felmentetett.” A kiskundorozsmai véres kántorválasztás tárgyalásán huszonegy főt vádoltak a tömeg fölkorbacsolásával és hatóság elleni erőszakkal, közülük hét kapott börtönbüntetést. Ösömet, Masir Vincét, végül fölmentették.

Mit látott ebben a korabeli sajtó? A szegedi nagy lapok „kunok háborújaként” a kistérség sajátos népkarakterológiáját látták igazolódni a zendülésben. A mindössze nyolc kilométerre lévő Dorozsma lakosságát egészen külön fajként mutatta be a sajtó – a kunok jellemzően makacs, akaratos, vad természetének ez is csak egy újabb bizonyítéka volt számukra. Meglepő módon sok

budapesti lap is beszámolt a történekekről. A *Népszava* a szegényparasztság és a burzsoázia konfliktusaként keretezte a dorozsmai választást. Volt ennek igazságtartalma, hiszen a fültanúk szerint egy Rigó-párti szervező ezt kiáltozta a tanács előtt: „Fölosztjuk a közbirtokot s kaptok ti is földet! De a kántorunkat válasszuk meg, hogy *ne Czékus-párti dicsérje az Urat a dorozsmai templomban!*” A dorozsmaiak földkérdését 1853-ban nyitották meg először, a telekügy pedig nyolc évvel a kántorválasztásra rendeződött véglegesen. 1980-ban a *Délmagyarország* – „az MSZMP Szeged városi bizottságának lapja” – tanúskodott arról, hogy nemcsak a dorozsmai esemény élt még akkor, majd száz évre rá a népi emlékezetben, hanem a sajátos osztálynarratíva is. „Sokszor kellett kerülőutakat keresni a munkás- és parasztmozgalmaknak az eredeti céljukhoz vezető úton. Jellemző példája ennek az országosan nagy visszhangot kiváltó dorozsmai parasztmegmozdulás, ahol a kántorválasztás mögé rejtették a földosztást akaró parasztok harci célkitűzéseiket, de föllépésük végül is olyan forradalmi jellegűvé vált, hogy a hatóságok kénytelenek voltak még a katonaságot is bevetni ellenük.”

Végezetül: mit lássunk mi e számunkra oly idegen világnak ebben az eseményében – mely mégis oly ismerős? Sokan ráismerhetünk a véres kántorválasztásban mai egyházzenénk helyzetére is: az esetlen és átláthatatlan döntéshozatalok és hatalmi struktúrák útvesztőire, bizonyos helyi szereplők túlhatalmára, a lelkipásztori jóakarat néha állásfoglalásra képtelen, tehetetlen szuperpozíciójára, a nép liturgikus elégedetlenségére – és arra, hogy gyakran mégsem az egyházzenéről szól egy-egy egyházzenei vita, ahogy a dorozsmai szegényparasztság és a közlegelők fölosztása is szerepet játszott abban, hogy vért ontottak egy templomi ügyben. Apóriával találjuk magunkat szemben: a hívő számára az egyházi hierarchia egyszerre az isteni gondviselés megjelenítője és a kegyelem áradásának közvetítője, mégis látjuk, hogy a konkrét állásfoglalások során oly sokszor dönt kétes érdekek mentén, vagy egyszerűen földadja prófétai karizmáját, és hallgatásra cseréli igazmondási kötelességét. Gondoljunk bele a megaláztatásba: lehet, hogy jelen voltak olyanok a tanács terem ostrománál, akiket pusztán a birtokügyek baja vagy a vandalizmus mámorra vitt oda, de mégis százakról, ezrekről van szó, akik liturgikus részvételük és hitérzékük szerint alázattal kérték, hogy Rigó legyen a kántor, és mégsem Rigó lett az. Minden egyes vásár- és ünnepnap mi hallgatás emlékeztető volt arra, hogy bár keresztségükben egyenlők a falusi urakkal, két tucat főember véleménye mégis fölülírhatja egy egész plébániáét. 1900-ban a hasonló kimenetelű gyöngyöstarjáni kántorválasztáson a teljes római egyházközség ugyanilyen okból kezdeményezte a miskolci görögkatolikusoknál bizánci

rítusra való átlépését. Inkább változtatták meg szertartási hovatartozásukat, mintsem hogy a helyi pap botfűlű öccsét hallgassák a templomban, akaratauk ellenére.

Jelen egyházzenei frusztrációinkat új megvilágításba helyezheti, ha belegondolunk abba, hogy a XIX. század végén is hasonló problémákkal küzdöttünk. Ha jól olvassuk a kántorválasztás tragédiáját, eirénikus, pacifista konklúziónk akár az is lehet, hogy egy évszázados problémára csak évszázados megoldást várhatunk. A liturgikus békét egyik napról a másikra nem szülheti meg egy-egy sürgető feladatra adott gyors válaszunk, még akkor sem, amikor olyan egyszerű kérdésekről van szó, mint arról, hogy ki énekeljen a templomban és mit. Lehet, hogy a józan helyzetfelismerés érdekében nem akcióra van szükség – a XX. század bővelkedett liturgikus és strukturális reformokban – hanem kontemplációra, azaz arra a vágyra, hogy jobban megismerjük önmagunkat és a világot, anélkül, hogy egyelőre változtatnánk rajta. Szálazzuk szét problémáinkat: ellentéteinkben mi szakmai, mi esetleges, mi hovatartozás, neveltetés vagy iskolázottság kérdése? Mi véleményünk személyes háttere? Almásy és Rigó nyilván ugyanazon népénekeket énekelhették, orgona- vagy énektehetségük nagy különbségét sem jegyezte föl senki, mégis Rigó kellett a népnek. Ha a gitárzene, a latin vagy magyar gregorián, vagy akár a népénekes hagyomány militáns képviselőiről és plébániáink, kórusaink nagy konfliktusairól elmélkedünk, és visszagondolunk Kiskundorozsmára, elmegy a kedvünk a parázs vitáktól. Ha két hasonló tehetségű, ugyanazon énekeket éneklő kántor közötti választás eddig fajulhatott, vajon a mi sokkal nagyobb ellentéteink meddig fokozódhatnak kellő önreflexió nélkül?

A kortárs vallásfilozófia – David Bentley Hart, Jordan Daniel Wood, John Milbank, Stephen R. L. Clark – évszázadnyi rossz lelkiismeret és bűntudat után újra emlékeztetni kíván bennünket az édeni bukás következményeire: az elsötétült értelemre és a rosszra hajló akaratra. Ezek következtében érdemes meggondolnunk, hogy a rossz – akár egy egyházzenei rossz – nem biztos, hogy gonoszság műve, sokkal inkább a pontatlan helyzetfelismerésé. Minden igazságos felelősségre vonásnak számba kell vennie, hogy milyen tévedések és ártatlan tájékozatlanság vezetett arra, hogy valaki nem a legtökéletesebb jó felé fordította akarata. Mindig mindenki a jót keresi ugyanis, de ennek ellenére emberiségünk történelme az egyik bűn a másik után. A *hamartia*, a Biblia görög szava a bűnre ellenben inkább céltévesztést jelent, mint szándékos gonoszságot; a *hamartia* a lándzsavetés szakkifejezése arra, ha valaki alá- vagy föلدobott. Amikor az Odüsszeiában Nauszikaá társnője ügyetlenül labdázik a strandon (VI. 116), az görögül a *hamartia*. Nem vétkezik pedig, csak elvét.

Mindannyian a jó felé törekszünk, csak éppen ezt a célt nem látjuk elég élesen, vagy nem jól közelítünk felé. Sötétben tapogatózunk, és így összekeverhetjük személyes szimpátiánkat a kántorságra való rátermettséggel, vagy közösségi frusztrációnkat egy templomi organista okán engedhetjük fölizzani. Minden véghetetlenül bonyolult és szétszalazhatatlan – egy ilyen helyzetben pedig éppen az egyházzenei kérdésekben lenne érdemes megfontolni, hogy ne az eredmények és cselekedetek szintjén kezeljük problémáinkat, hanem az ismeret és az akarat kérdésénél. Minél többet tudunk meg magunkról, a másiktól, és terhes, néha ostromig és tömegoszlatásig fokozódó vitáinkról, lehet, hogy ezen belátások segítségével annál több lesz bennünk a megértés, a türelem és a szeretet. Az is lehet, hogy a mélységet föltárva egy-egy templomi közösség, kórus vagy plébánia hívei akár még közeledni is tudnak majd egymás nézőpontjához. A másik lehetőség, hogy előbb-utóbb a mi egyházközségeinkre is ráhívják a szuronyos csendőrséget.

Végezetül valamit a néplélektanról és a status quo erejéről: az incidens után 23 évvel, 1904 májusában ugyanazt az Almásy Lászlót választották kántornak Kiskundorozsmán, aki miatt egykor még lázadás tört ki és asszonyok templomi bojkottja – de ekkor már az első körben, vérontás nélkül. *Tempora mutantur, nos et mutamur in illis*. Bárcsak átgondoltan és tudatosan történnék mindez.